

SFÂNȚA LITURGHIE SAU EXPERIENȚA LUI IISUS HRISTOS ÎN ICONOMIA SA MÂNTUITOARE

Arhim. asist. univ. dr. Nathanael NEACȘU
Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dimitru Stăniloae”, Iași

Abstract

The present study wishes to capture some of the theological aspects related to the economic work of salvation of Christ and her way of participating in the mystery of the Divine Liturgy. Orthodox theology testifies that the Person of Jesus Christ is present "until the end of the age" (Matt. 28:20) in the sacramental plan of the Church. Jesus Christ reveals Himself as a divine and human Person in the perspective of a mysterious communion and union on account of His earthly life which culminated in His Crucifixion, Resurrection, and sojourn at the right hand of the Father. In this spiritual and theological culture, aiming at the glory of the Kingdom of God, we are invited to participate mystagogically in the Divine Liturgy.

Keywords: liturgy, economy, eucharist, person, cosmos, catholic.

Sfânta Liturghie este o taină a experienței reale și personale a lui Iisus Hristos în lucrarea și dinamica mântuitoare a iconomieii Sale. Dincolo de dimensiunea ei latreutică, Sfânta Liturghie este taina reală a comuniunii personale cu Iisus Hristos cel răstignit și înviat. Este o comuniune mistagogică¹ ce se întemeiază concret pe faptele și actele iconomice săvârșite de Iisus Hristos pentru oameni. În acestea Iisus Hristos Se întâlnește foarte viu și personal cu noi, ne asumă la măsura noastră și ne crește la măsura Lui printr-un act de „perihoreză liturgică”². În comentariul său la Sfânta Liturghie, Sf. Nicolae Cabasila menționează faptul că mai înainte de toate (în Sf. Liturghie) trebuie „să urmărim iconomia Mântuitorului”³. În

¹ μυσταγωγία – inițierea într-o slujbă de taină sau într-un mister; creșterea în adâncurile de taină ale Sfintei Liturghii în cazul de față.

² Arhim. Vasilios Gontikakis, *Intrarea în Împărăție sau modul liturgic*, Editura Deisis, Sibiu, 2007, p. 82.

³ Sfântul Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea dumnezeieștii Liturghii*, EIBMBOR, București, 1997, p. 13.

cele ce urmează vom încerca să deslușim realitățile teologice care se desprind din experiența întâlnirii cu Hristos în lucrarea Sa iconomică.

a. Iconomia dumnezeiască și prelungirea ei în viața sacramentală a Bisericii

În anafora liturgică a Sfântului Ioan Hrisostom se menționează că Iisus Hristos a fost trimis de Tatăl în lume pentru a plini toată iconomia cea pentru noi (πᾶσαν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν πληρώσας)⁴. Pe de altă parte, la sfârșitul Sfintei Liturghii, după rugăciunea amvonului, preotul se roagă către Domnul Iisus Hristos pe Care Îl numește „plinirea legii și a prorocilor”⁵, fiind „Cel ce a plinit toată iconomia Tatălui” (ὁ πληρώσας πᾶσαν τὴν πατρικὴν οἰκονομίαν)⁶. Pentru a putea aborda și înțelege aceste două momente din cadrul Sfintei Liturghii, vom analiza în cele ce urmează taina iconomiei dumnezeiești din perspectivă doctrinară.

Iconomia (οἰκονομία) este înțeleasă, în genere, ca fiind lucrarea mântuitoare și sfințitoare săvârșită de Fiul lui Dumnezeu întrupat cu mandat de la Tatăl și prin lucrarea Duhului Sfânt⁷. Iconomia este, întâi de toate, o descoperire a tainei Sfintei Treimi. Este o întâlnire între Dumnezeu și om, între *iconomie* și *theologie*⁸, o introducere în

⁴ Μικρόν Ἱερατικόν, *Ἡ Θεία Λειτουργία τοῦ ἐν Ἀγιοῖς Πατρός ἡμῶν Ἰωαννοῦ τοῦ Χρυσόστομου*, Ἐκδοσις Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήνα, 2003, p. 111// Liturghier, *Dumnezeiasca Liturghie a Sfântului Ioan Gură de Aur*, EIBMBOR, București, 2012, p. 173: „Căci Tu ai iubit lumea Ta atât de mult încât pe Unul-Născut Fiul Tău L-ai dat, ca tot cel ce crede într-Însul să nu piară, ci să aibă viață veșnică. Și Acesta venind și toată rânduiala (οἰκονομία) cea pentru noi plinind, în noaptea întru care a fost vândut și mai vărtos Însuși pe Sine S-a dat pentru viața lumii, luând pâinea cu sfintele și preacuratele și fără prihană mâinile Sale, mulțumind și binecuvântând, sfințind și frângând, a dat Sfinților Săi Ucenici și Apostoli, zicând: Luați, mâncați...”.

⁵ Μικρόν Ἱερατικόν, *Ἡ Θεία Λειτουργία...*, p. 129 // Liturghier, *Dumnezeiasca Liturghie...*, p. 199: „Plinirea Legii și a prorocilor Tu Însuși fiind, Hristoase, Dumnezeu nostru, Cel ce ai plinit toată rânduiala (οἰκονομία) părintească, umple de bucurie și de veselie inimile noastre, totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”.

⁶ Μικρόν Ἱερατικόν, *Ἡ Θεία Λειτουργία...*, p. 129.

⁷ Ἀγ. Ἰππόλιτος, *Εἰς τὴν αἵρεσιν Νοητοῦ τίνος*, PG 10, 808D.

⁸ Teologia ortodoxă consideră *iconomia* lucrarea de mântuire realizată de Iisus Hristos, iar *theologia* suma învățăturilor revelate despre Sfânta Treime. În Iisus Hristos *iconomia* se întâlnește cu *theologia*, El fiind Cel care ne descoperă atât taina cea din veci cu privire la mântuire, cât și taina Sfintei Treimi: „Îngeri mai sunt rațiunile Sfintei Scripturi, care oferă acestor suflete o înțelegere clară despre Hristos ca Dumnezeu și om, adică despre teologie și iconomie. Căci pe unul din îngeri,

taina ființării Sfintei Treimi⁹. În al doilea rând, termenul *iconomia* este înțeles ca „plan de mântuire”, „administrarea mântuirii”, „reglarea mântuirii”¹⁰, „strategia” divină cu privire la creație și la restaurarea lumii în urma păcatului¹¹.

În teologia biblică, în special cea paulină, *iconomia* este o lucrare ce ține de sfatul din veci al lui Dumnezeu, realitate care s-a activat în Iisus Hristos. Acesta ne-a făcut cunoscută taina voii lui Dumnezeu – Sfânta Treime, „după cum hotărâse în Sine mai înainte, spre *iconomia* plinirii vremilor”¹². *Iconomia* este, așadar, actualizarea sfatului celui din veci al lui Dumnezeu cu privire la om¹³, sfat împlinit în Persoana lui Iisus Hristos pentru toți oamenii. În taina *iconomiei* din veci, Dumnezeu Sfânta Treime a prehotărât ca toate să fie iarăși unite în Hristos, cele din ceruri și cele de pe pământ, iar noi să primim moștenirea cea mai înainte rânduită (Ef. 1, 11). Așadar, după cum remarcă părintele Dumitru Stăniloae, toate au fost recapitulate prin voie liberă de Iisus Hristos pentru ca astfel să „plinească o *iconomie la* plinirea vremurilor, sau *pentru* plinirea vremurilor”¹⁴. Cu alte cuvinte, *iconomia* avea să se împlinească istoric la „plinirea vremurilor”, iar ulterior avea să se desfășoare până la sfârșitul veacurilor „pentru împlinirea vremurilor”. *Iconomia* are deci un caracter punctual istoric în Persoana lui Iisus Hristos Care adună toate într-o Sine, dar și un ca-

spune Scriptura, l-au văzut ele la cap, și pe unul, la picioare. La cap este rațiunea teologiei referitoare la dumnezeirea lui Hristos; iar la picioare, cea a *iconomiei* referitoare la întrupare. Căci dacă socotește cineva «cap» dumnezeirea lui Hristos, iar «picioare», umanitatea Lui, nu va păcătuî față de adevăr”, Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, EIBMBOR, București, 1983, p. 322.

⁹ Cf. Ἁγ. Εὐσέβιος ὁ Κατωακείας, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, PG 20, 49A.

¹⁰ Gerhard Kittel (ed.), *Theological Dictionary of the New Testament*, Eerdmans Publishing, Grand Rapids, Michigan, 1993, p. 152.

¹¹ Paul M. Blowers, *Drama of the Divine Economy. Creator and Creation in Early Christian Theology and Piety*, Oxford University Press, 2012, p. 87//A se vedea pe temă și Gerhard Richter, *Oikonomia: Der Gebrauch des Wortes Oikonomia im Neuen Testament, bei den Kirchenvätern und in der theologischen Literatur bis ins 20. Jahrhundert*, Walter de Gruyter, Berlin, 2005, p. 116 ș.u.

¹² Ef. 1, 9-10.

¹³ Gerhard Kittel (ed.), *Theological Dictionary of the New Testament*, Eerdmans Publishing, Grand Rapids, Michigan, 1993, p. 152.

¹⁴ Dumitru Stăniloae, „*Iconomia* dumnezeiască, temei al *iconomiei* bisericești”, în *Ortodoxia*, XXI (1969), nr. 1, p. 14.

racter dinamic, iconomia desfășurându-se în timp și aplicându-se real la nivelul fiecărei persoane în parte¹⁵.

În teologia patristică, iconomia este pusă în general pe seama momentului întrupării Fiului lui Dumnezeu¹⁶. În această pogorâre a lui Dumnezeu la noi sunt incluse toate evenimentele ce țin de lucrarea mântuitoare a lui Hristos. Pentru Sfântul Sofronie Saharov, de pildă, iconomia presupune toate momentele de la Întruparea Cuvântului la Înălțarea Sa la cer: „În istoria Iconomiei dumnezeiești a mântuirii noastre există anumite „momente” pe care Biserica le socotește deosebit de importante și a căror amintire o prăznuiește în fiecare an prin sărbători. Ordinea cronologică a acestor evenimente e următoarea: Buna Vestire, Nașterea, Arătarea (Botezul lui Hristos), Schimbarea la Față, Patima, Învierea, Înălțarea și Pogorârea Duhului Sfânt. Fiecare din aceste momente ale Revelării lui Dumnezeu e legat organic și indisolubil de toate celelalte; totuși ziua Cincizecimii, când prăznuim Pogorârea Duhului Sfânt, marchează plinirea și încheierea Revelației Dumnezeului celui Atotputernic și Creator a toate”¹⁷. Prin toate aceste evenimente iconomice, Iisus Hristos a izbăvit firea umană din moarte, a restaurat-o și a desăvârșit-o prin înălțarea ei de-a dreapta lui Dumnezeu Tatăl.

După înălțarea firii umane în Hristos pe tronul dumnezeirii, iconomia dumnezeiască desfășurată și împlinită în Hristos se continuă în lume prin Duhul Sfânt. În acest sens, pe temeiul teologiei Sfântului Maxim, părintele Dumitru Stăniloae susține că prin Înălțarea de-a dreapta Tatălui umanitatea în Hristos se umple de Duhul. Din acest moment, iconomia apare ca o lucrare a lui Iisus Hristos activată asupra oamenilor prin/în Duhul Sfânt. Aceasta întrucât, afirmă el: „Duhul îl primește Iisus ca om, nu atât pentru Sine, ci prin El și în El, ca în cel dintâi, pentru firea oamenilor; iar dumnezeiește îl dă din firea Sa dumnezeiască, iarăși nu atât Sieși, ci prin Sine cel dintâi, firii oamenilor”¹⁸. Așadar, din perspectiva

¹⁵ D. Stăniloae, *Iconomia dumnezeiască...*, p. 14 // Αγ. Ιωάννης ὁ Χρυσόστομος, *Υπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολὴν*, PG 62, 16: “Τὰ γὰρ διὰ μακροῦ χρόνου οἰκονιμούμενα, ἀνακεφαλαιώσατο ἐν ἑατῷ, τουτέστι συνέτεμε”.

¹⁶ Αγ. Πρόκλος ὁ Κωστατινουπόλεως, *Λόγοι*, PG 65, 685A/ Αγ. Ἐπιφανῖος ὁ Κύπριου, *Κατὰ αἰρέσεων*, PG 42, 736A.

¹⁷ Sfântul Sofronie Saharov, *Rugăciunea – experiența vieții veșnice*, Editura Deisis, Sibiu, 1998, p. 146.

¹⁸ D. Stăniloae, *Iconomia dumnezeiască...*, p. 15.

teologiei ortodoxe, urmarea lucrării iconomice a lui Iisus Hristos transferul iconomiei mântuitoare la nivel personal prin umplerea firii tuturor oamenilor de Duhul¹⁹. Ca atare, iconomia se poate înțelege ca fiind o realitate simultan statică și dinamică. Dimensiunea statică debutează cu întruparea istorică a Fiului lui Dumnezeu și se desăvârșește cu Înălțarea la Cer, iar cea dinamică activează „tot ceea ce a făcut și va face Iisus prin Duhul Sfânt pentru mântuirea oamenilor”²⁰.

La Cincizecime, iconomia lui Iisus Hristos se întâlnește cu iconomia Duhului Sfânt. În fapt este aceeași iconomie dumnezeiască pe care o activează la acest moment Tatăl prin Fiul în Persoana Duhului Sfânt. Iconomia Duhului sau modalitatea de a împărtăși la nivel personal iconomia lui Iisus Hristos transferă în Biserică toate darurile dobândite de Domnul Hristos ca Om prin ceea ce a pățimit. În Biserică, așadar, se poate participa prin Duhul Sfânt la toate aceste daruri în ceea ce putem numi dimensiunea sacramentală a iconomiei²¹.

Prin urmare, în sens dinamic, omul poate participa la taina iconomiei în toate tainele Bisericii, dar în special în viața liturgică și euharistică a acesteia. Din această perspectivă, iconomia are sensul lărgit al lucrării de mântuire activate asupra tuturor oamenilor care se împărtășesc din sângele lui Hristos, devenind mădulare ale Lui: „împărtășindu-ne din sângele și din oasele Lui”²². Toată această lucrare sacramentală se întemeiază pe prezența continuă a lui Iisus Hristos în Duhul Sfânt în Biserica Sa. Astfel, după cum menționează

¹⁹D. Stăniloae, *Iconomia dumnezeiască...*, p. 15. // Deși se pare că după Înălțare Duhul are un rol preponderent central în taina iconomiei, acesta este un fapt ce ține de acțiunea ipostatică a Duhului Sfânt: „În registrul oikonomiei, unde se manifestă inițiativele ipostatice distincte ale lucrării comune a Trinității, rolul perfect al Duhului se traduce într-adevăr printr-o «cooperare» completă a celor trei Persoane în care Duhul duce la îndeplinire (taina iconomiei)”, cf. Paul M. Blowers, *Drama of the Divine Economy...*, p. 305.

²⁰Dumitru Stăniloae, *Studii de Teologie Dogmatică Ortodoxă*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1990, nota 68, p. 351.

²¹În concepția Sfântului Grigorie al Nisei nașterea din nou (botezul) are ca teme invocarea și lucrarea în rugăciune a dumnezeieștii iconomii Ἁγ. Γρηγόριος Νύσσης, *Λόγος κατηχητικός ὁ μέγας*, PG 45, 85B // Dumnezeiasca Liturghie este numită de Sfântul Epifanie al Ciprului latrice a iconomiei dumnezeiești (λατρεια τῆς οἰκονομίας). Ἁγ. Επιφάνιος ὁ Κύπρου, *Κατὰ αἰρέσεων*, PG 42, 828C.

²²Ef. 5, 30.

părintele Dumitru Stăniloae, „iconomia cuprinde nu numai întruparea, ci și opera de mântuire ce s-a realizat și se va realiza în continuare până la recapitularea tuturor în Hristos”²³. Iar recapitulare înseamnă, pentru Sfântul Irineu, momentul final al operei de mântuire, când Iisus Hristos va veni a doua oară și „va recapitula și învia tot trupul a toată mântuirea”²⁴.

Pe seama celor de mai sus, vom analiza în continuare taina iconomiei dumnezeiești ca participare și experiență reală a lui Iisus Hristos în planul sacramental-liturgic al Bisericii.

b. Sfânta Liturghie sau iconomia mântuitoare a lui Iisus Hristos în acțiune

În conștiința veche creștină, Sfânta Liturghie era considerată modalitatea comună de imitare și participare la drama iconomiei divine împlinită în Iisus Hristos²⁵. Prin această experiență a iconomiei dumnezeiești la nivel personal, după cum afirmă Sfântul Nicolae Cabasila, schimbăm o viață pe alta, murim tainic față de noi și renaștem cu Iisus Hristos la o viață adevărată²⁶. Cu alte cuvinte, urmând părintelui Dumitru Stăniloae, putem afirma că sinaxa eclezială în general și cea liturgică în special au drept scop „împărtășirea de Iisus Hristos, Cel ce prin Întruparea, Răstignirea și Învierea Sa S-a făcut din bunătate izvorul vieții dumnezeiești înveșnicite pe seama noastră”²⁷. Aceasta întrucât Domnul Hristos, împlinind în Sine toată iconomia mântuirii, o extinde în Duhul Sfânt tuturor oamenilor prin Sfintele Taine și în mod culminant prin Euharistie²⁸.

Sfânta Liturghie nu este deci un simplu ritual euharistic, ci modul de însușire la nivel personal și comunitar a iconomiei lui Iisus Hristos, modul de trăire de către noi a vieții Lui omenești și dumnezeiești. Aceasta se realizează în chip organic prin introducerea și participarea noastră mistagogenică și liturgică la viața lui

²³ D. Stăniloae, *Iconomia dumnezeiască...*, p. 14.

²⁴ St. Irenaei Lugdunensis, *Contra haereses*, PG 6, 549C.

²⁵ Paul M. Blowers, *Drama of the Divine Economy...*, p. 370.

²⁶ Sfântul Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea dumnezeieștii Liturghii...*, p. 16.

²⁷ Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia Ortodoxă*, EIBMBOR, București, 2004, p. 646.

²⁸ D. Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune...*, p. 646.

Iisus Hristos de la nașterea Sa²⁹ până la momentul culminant când Acesta Își varsă pentru noi și în noi sângele Său cel dătător de viață nouă dumnezeiască. Experiența liturgică în „logica” ei teologică ne ridică și ne crește spiritual până la momentul dramatic al răstignirii noastre împreună cu Hristos. Ne introduce apoi real în taina învierii Sale și ne predă/împărtășește viața Sa cea dumnezeiască și omenească.

Sfânta Liturghie, dincolo de a fi o succesiune de momente de ritual, este un mod de viață sau, mai exact, viața lui Iisus Hristos împărtășită oamenilor. După introducerea credinciosului în „Împărăția Tatălui și a Fiului și a Duhului Sfânt”³⁰, acesta este invitat să se înscrie într-un proces de creștere și de viețuire împreună cu Iisus Hristos. Acest proces presupune predarea vieții noastre („Toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm”³¹) și creșterea noastră de la stadiul de „prunci” la starea de „bărbați desăvârșiți”³² sau de hristoși. În acest sens, părintele D. Stăniloae, remarcă faptul că antifonul al doilea din cadrul Sfintei Liturghii sau imnul hristologic „Unule-Născut”³³ este o prezentare concentrată a parcursului de urmat împreună cu Domnul Hristos. Acest imn este o mărturisire și o inițiere deopotrivă în taina Persoanei lui Hristos ca Fiul al lui Dumnezeu, ca Unul Care a împlinit toată iconomia mântuirii pentru noi, S-a întrupat din Sfânta Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioara Maria, S-a răstignit și a înviat, dobândind o slavă egală cu Tatăl și cu Duhul Sfânt prin Înălțarea Sa la cer³⁴.

Experiența liturgică de la momentul „antifoanelor” și până la „Drepti! Primind (împărtășindu-ne)... cu vrednicie să mulțumim Domnului” (Ὁρθοί μεταλαμβάνετε..., ἀξίως εὐχαριστήσωμεν³⁵) din cadrul Sfintei Liturghii este o mistagogie a vieții de jertfă și slavă a Domnului Hristos. Și pentru ca viața dumnezeiască și

²⁹ Sfântul Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea dumnezeieștii Liturghii...*, p. 30: „Sfânta Liturghie este mistagogia întrupării Domnului, la începutul ei se cuvine să fie pusă în lumină și propovăduită Treimea”.

³⁰ Liturghier, *Dumnezeiasca Liturghie...*, p. 135.

³¹ Liturghier, *Dumnezeiasca Liturghie...*, p. 137.

³² „Până vom ajunge toți la unitatea credinței și a cunoașterii Fiului lui Dumnezeu, la starea bărbatului desăvârșit, la măsura vârstei deplinătății lui Hristos”, Ef. 4, 13.

³³ O interpretare teologică a imnului găsim la Sfântul Gherman al Constantinopolului, *Tâlcuirea Sfintei Liturghii*, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2005, p. 63.

³⁴ D. Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune...*, p. 640.

³⁵ Μικρόν Ἱερατικόν, *Ἡ θεία Λειτουργία...*, p. 127.

omenească a Domnului Hristos să treacă în noi, suntem chemați să Îl urmăm să murim și să înviem împreună cu El și să-I răspundem după vrednicie cu: mulțumesc (εὐχαριστώ)! La finalul Sfintei Liturghii, prin mulțumirea adresată lui Iisus Hristos pentru darurile Sale, se activează euharistic în noi taina iconomiei Sale.

În acest context menționăm și concepția Sfântului Sofronie Saharov, în viziunea căruia dumnezeiasca Liturghie ne deschide de la început până la sfârșit drumul iconomiei în actele și momentele ei succesive: „Buna Vestire, Nașterea, Arătarea (Botezul lui Hristos), Schimbarea la Față, Patima, Învierea, Înălțarea și Pogorârea Duhului Sfânt”³⁶. Așadar, iconomia mântuitoare nu se prezintă teoretic și abstract, ci real și tainic deopotrivă, trecând cu Iisus Hristos pe calea ce duce la Înălțarea noastră la Cer împreună cu El. Momentele iconomice ale lui Iisus Hristos sunt tot atâtea momente liturgice trăite de noi.

„Bindecuvântarea mare” de la începutul Sfintei Liturghii este momentul Bunei Vestiri sau al introducerii în *Împărăția lui Dumnezeu* care s-a apropiat și poate fi trăită aievea³⁷. Antifoanele ne inițiază în taina nașterii³⁸ Fiului lui Dumnezeu³⁹. Antifonul al III-lea, ieșirea cu Sfânta Evanghelie și imnul trisaghion ne fac părtași la taina și momentul arătării sau epifaniei (Botezului) Domnului Hristos ca Dumnezeu și om⁴⁰. Tot acesta este și timpul luminării și al așezării noastre împreună cu îngerii⁴¹ sau al schimbării noastre la față împreună cu Hristos. Citirea textelor biblice ne înfățișează lămurit arătarea Sa⁴². *Intrarea mare* ne introduce în asumarea și pășirea

³⁶ Sfântul Sofronie Saharov, *Vom vedea pe Dumnezeu precum este*, Editura Sophia, București, 2005, p. 337.

³⁷ „Pocăiți-vă, că s-a apropiat împărăția cerurilor” Mt. 3, 2.

³⁸ Psalmii antifonici (Ps. 91, 1) prezintă, după Sf. Cabasila: „coborârea Fiului din slava Dumnezeirii și smerenia Sa”, Sfântul Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea dumnezeieștii Liturghii...*, p. 43; Psalmul 92 închipuiește, pe de altă parte, „începutul venirii Mântuitorului, când Acesta venise pe pământ, dar încă nu Se făcuse cunoscut multora”. Sfântul Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea dumnezeieștii Liturghii...*, p. 46.

³⁹ „De pildă, psalmii antifonici, care se cântă la începutul Liturghiei, închipuiesc cea dintâi treaptă a iconomiei lui Hristos”. Sfântul Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea dumnezeieștii Liturghii...*, p. 41.

⁴⁰ Sfântul Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea dumnezeieștii Liturghii...*, p. 50 // Sfântul Gherman al Constantinopolului, *Tâlcuirea Sfintei Liturghii...*, p. 66.

⁴¹ Sfântul Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea dumnezeieștii Liturghii...*, p. 51.

⁴² Sfântul Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea dumnezeieștii Liturghii...*, p. 55 // Sfântul Gherman al Constantinopolului, *Tâlcuirea Sfintei Liturghii...*, p. 74.

Domnului Hristos spre patima cea de bunăvoie⁴³. Anaforaua liturgică în centrul ei ne adâncește în taina rugăciunii din Ghetsimani, a jertfei de pe Golgota⁴⁴, dar și a Învierii⁴⁵. Înălțarea Sfântului Trup înainte de momentul *chinonicului* este înțeleasă ca Înălțare a lui Hristos la Cer, iar turnarea căldurii în Sfântul Potir ca închipuind pogorârea Sfântului Duh peste Biserică⁴⁶. Momentul împărtășirii noastre este înțeles ca participare la taina Trupului și Sângelui lui Iisus Hristos răstignit și înviat, dar și ca *cincizecime personală*⁴⁷. După *chinonic*, prin stihul din psalmi: „Înalță-te peste ceruri, Dumnezeuule, și peste tot pământul slava Ta”⁴⁸, suntem înălțați la Cer împreună cu Hristos, după cuvântul Său: „Iar Eu, când Mă voi înălța de pe pământ, îi voi trage pe toți la Mine”⁴⁹. *Cincizecimea personală* se activează în special în cele de după jertfă⁵⁰. Prin acestea, cum înțelegem din interpretările liturgice ale Sfântului Nicolae Cabasila, se realizează pogorârea peste noi a Duhului, așa cum S-a pogorât peste Sfinții Apostoli⁵¹.

Desigur că experiențele specifice de mai sus nu rup unitatea de taină a Sfintei Liturghii și nu „individualizează” diferitele acte iconomice liturgice. Sfânta Liturghie nu este doar o anamneză a momentelor iconomice și o participare succesivă pe seama acestora, ci și o mistagogie centrată unitar pe Persoana lui Hristos. Evenimentele iconomice experimentate în Sfânta Liturghie reprezintă, cum afirmă Sf. Nicolae Cabasila, un corp unic al istoriei iconomice⁵².

⁴³ Sfântul Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea dumnezeieștii Liturghii...*, p. 58 // Sfântul Gherman al Constantinopolului, *Tâlcuirea Sfintei Liturghii...*, pp. 86-87.

⁴⁴ Sfântul Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea dumnezeieștii Liturghii...*, pp. 64 și 77.

⁴⁵ Momentul prefacerii darurilor reprezintă pentru părintele Dumitru Stăniloae momentul liturgic în care putem participa la taina Patimii, Învierii și Înălțării la cer, dar și a Schimbării la Față sau a preschimbării în îngeri a credincioșilor. D. Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune...*, p. 488.

⁴⁶ Sfântul Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea dumnezeieștii Liturghii...*, pp. 87-88.

⁴⁷ D. Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune...*, pp. 542 și 565 // Cincizecimea personală este înțeleasă ca o taină a pogorârii reale a Duhului Sfânt peste fiecare dintre noi în cadrul Sfintei Liturghii.

⁴⁸ Ps 57, 5// Liturghier, *Dumnezeiasca Liturghie...*, p. 196.

⁴⁹ In 12, 32.

⁵⁰ Sfântul Nicolae Cabasila, *Explicări la dumnezeiasca Liturghie. Scrieri II*, Editura Deisis, Sibiu, 2014, p. 370.

⁵¹ Sfântul Nicolae Cabasila, *Explicări la dumnezeiasca Liturghie...*, p. 370.

⁵² Sfântul Nicolae Cabasila, *Explicări la dumnezeiasca Liturghie...*, p. 370.

Așadar, în chip fundamental, iconomia dumnezeiască este legată unitar de Persoana lui Hristos cel înviat, Care Se împărtășește neîncetat oamenilor. Jertfa Lui, precizează Dumitru Stăniloae, este puterea dumnezeiască ce iradiază din El, este puterea iubirii Lui. În Sfânta Liturghie, Iisus Hristos Își actualizează neîncetat jertfa Lui. Din această perspectivă, în Sfânta Liturghie Domnul Hristos inițiază și crește credincioșii în taina Nunții celei veșnice, eliberându-i de păcat. Pe de altă parte, după cum remarcă același teolog român, istoria marcată de actele iconomice ale lui Hristos se deschide în Sfânta Liturghie veșniciei. Evenimentele iconomiei dumnezeiești nu mai sunt trecute și închise, ci prezente și lucrătoare⁵³.

Din perspectivă teologică și mistagogică, așadar, *Cina cea de Taină*, deși este un moment istoric, nu s-a terminat (*Cinei Tale celei de Taină, astăzi, Fiule al lui Dumnezeu, părtași ne primește*⁵⁴), iar suflarea Cincizecimii încă nu a trecut... Prin jertfa Sa mereu actuală, credincioșii intră, astfel, în nemijlocită relație cu Iisus Hristos. Sfânta Liturghie ca nuntă a unirii cu Fiul de Împărat se realizează încă de pe pământ în Biserică, iar legătura cu toți membrii ei are loc neconținut, având perspectivă veșnică. În Sfânta Liturghie ni se deschide taina veacului viitor: „dă-ne nouă să ne împărtășim cu Tine mai adevărat în ziua cea neînserată a împărăției Tale”⁵⁵. Experimentăm euharistic: „zorii eshatologiei, pregătindu-ne pentru întălnirea cu Soarele atotstrălucitor al zilei nesfârșite”⁵⁶. Prin urmare, Sfânta Liturghie nu este o simplă celebrare și comemorare istorică sau emoțional-psihologică a faptelor lui Iisus Hristos, ci este taină ce cuprinde în ea întreaga realitate creată, pe Dumnezeu și veșnicia⁵⁷. În Iisus Hristos împărtășit liturgic suntem făcuți părtași la Împărăția Sa ce va să vină (τὴν βασιλείαν σου ἐχαρίσω τὴν μέλλουσαν⁵⁸), participând anticipat la taina actului final al iconomiei dumnezeiești – Parusia cea slăvită și de a doua a Acestuia (μεμνημένοι τῆς δευτέρας καὶ ἐνδόξου πάλιν παρουσίας⁵⁹). Aceasta se poate realiza întrucât Iisus Hristos S-a suit la cer cu

⁵³ D. Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune...*, p. 585.

⁵⁴ Liturghier, *Dumnezeiasca Liturghie...*, p. 189.

⁵⁵ Liturghier, *Dumnezeiasca Liturghie...*, p. 193.

⁵⁶ D. Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune...*, p. 585.

⁵⁷ Sfântul Sofronie Saharov, *Vom vedea pe Dumnezeu precum este...*, pp. 337-338.

⁵⁸ Μικρόν Ἱερατικόν, *Ἡ Θεία Λειτουργία...*, p. 110.

⁵⁹ Μικρόν Ἱερατικόν, *Ἡ Θεία Λειτουργία...*, p. 112.

jertfa Sa și astfel jertfa Sa a luat „amploarea *pleromei*⁶⁰, care umple cerul și pământul, timpul și eternitatea”⁶¹.

c. Iconomia mântuitoare și experiența ei catholic-cosmică în cadrul Sfintei Liturghii

Iconomia lui Iisus Hristos nu este doar despre ceea ce a săvârșit și va face pentru noi. În Sfânta Liturghie suntem făcuți părtași la taina iconomiei dumnezeiești înțeleasă în sens atotcuprinzător-catholic. Astfel se exprimă Clement Alexandrinul, care numește iconomia dumnezeiască o lucrare și mișcare catholică (καθολικὴ κίνησις)⁶². Experiența liturgică, după cum afirmă părintele Dumitru Stăniloae, ne face contemporani reali nu doar ai evenimentelor mântuitoare realizate istoric de/în Iisus Hristos, ci ai tuturor evenimentelor biblice de la Geneză până la Parusie⁶³. În același sens putem remarca în anaforaua liturgică a Sfântului Vasile cel Mare desfășurarea planului întreg al istoriei și al iconomiei dumnezeiești: istoria facerii, a căderii și a mântuirii omului prin istoria vieții, patimilor și învierii Domnului Hristos⁶⁴. Pe de altă parte, Sfânta Liturghie, cum sesizează Sfântul Sofronie Saharov, cuprinde în întregul ei nu doar evenimentele biblice în legătură cu iconomia mântuirii omului, ci îndeobște întregul cosmos, toată zidirea. Mai mult decât atât, Sfântul Sofronie consideră că Sfânta Liturghie presupune ca act catholic tainele ce au precedat momentul „facerii lumii și ceea ce așteptăm atunci când «Dumnezeu va fi totul într-o toți»” (I Cor. 15, 28)⁶⁵.

Sfânta Liturghie este deci o realitate catholic-cosmică, o taină ce implică atât lumea creată, cât și adâncurile teologice și de negrăit ale lui Dumnezeu – Sfânta Treime. Taina Sfintei Liturghii este, pe de o parte, actualizarea iconomiei mântuitoare la nivelul întregii realități create (oamenii, zidirea materială și îngerii), iar pe de

⁶⁰ πλήρωμα – deplinătate, împlinirea unei acțiuni, numărul deplin al unei realități comunitare, plinătate.

⁶¹ D. Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune...*, p. 299.

⁶² „Γέγονεν ἄρα τις καθολικὴ κίνησις καὶ μετὰθεσις κατὰ τὴν οἰκονομίᾳ τοῦ Σωτῆρος”. Κλήμετος ὁ Ἀλεξανδρέως, *Στροματέων*, PG 9, 269A.

⁶³ D. Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune...*, p. 299.

⁶⁴ Pr. Ilarion Felea, *Tâlcuirea Sfintei Liturghii*, Fundația Justin Pârnu, Suceava, 2012, p. 154.

⁶⁵ Sfântul Sofronie Saharov, *Vom vedea pe Dumnezeu precum este...*, pp. 337-338.

alta, actualizarea și descoperirea la nivel personal a tainelor dumnezeiești legate de facerea și guvernarea dumnezeiască a lumii și de împlinirea ei finală în Iisus Hristos.

În acest context putem interpreta cererea pe care preotul o înalță către Dumnezeu, pe seama întregii comunități ecleziale și liturgice, pentru pacea întregii lumi (τοῦ σύμπαντος κόσμου⁶⁶). Pacea aceasta nu are însă caracter socio-politic, ci teologic. Este iconomia dumnezeiască aplicată universal sau împăcarea atotomului cu Dumnezeu în Hristos, împăcare realizată la nivel cosmic și căutată mistagogic în fiecare dumnezeiască Liturghie. Prin trăirea tainei iconomiei lui Iisus Hristos în Sfânta Liturghie nu este vizată pacea socială, ceea ce ar putea fi o consecință, ci pacea dumnezeiască în calitate de stare a Împărăției veșnice. Ne atrage atenția faptul că pacea de la Dumnezeu nu este invocată doar pe seama lumii locuite, ci a cosmosului și a universului întreg (τοῦ σύμπαντος κόσμου), fiind pacea dumnezeiască care împacă vrăjmașia introdusă de om în lume prin cădere. Este pacea ca stare dumnezeiască recuperată în Iisus Hristos prin jertfa Sa pe Cruce. Este pacea la care este chemat să ajungă omul în relație cu Hristos.

În concepția veche greacă, dar și în cea creștină, κόσμος era înțeles ca suma și totalitatea aspectelor și structurilor creaturale ce ființează în ordine și bună rânduială sau, din punct de vedere creștin, podoaba generală cu care Dumnezeu a înzestrat realitatea creată, și în special pe om⁶⁷. Omul a fost zidit în κόσμος, adică într-o ordine teologică perfectă, cosmos care trebuie să-i medieze omului spațiul întâlnirii sale personale cu Dumnezeu. Așadar, cosmosul îl implică în el și pe om și întreaga (συνπάν) zidire. Omul, pe de altă parte, are menirea de a da la schimb lui Dumnezeu viața și existența lui (și prin el a cosmosului), pentru a primi de la același Dumnezeu, pentru sine și cosmosul întreg, viața iconomică a lui Iisus Hristos. Aceasta pentru că Iisus Hristos S-a dat pe Sine și pentru om, dar și pentru viața cosmosului (ὕπερ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς⁶⁸).

⁶⁶ Μικρόν Ἱερατικόν, *Ἡ θεία Λειτουργία...*, pp. 86 și 129.

⁶⁷ H.G. Liddell & R. Scott, *Greek – English Lexicon*, Oxford University Press, 1996, p. 985.

⁶⁸ Μικρόν Ἱερατικόν, *Ἡ θεία Λειτουργία...*, p. 111 // „Și Acesta venind și toată rânduiala cea pentru noi plinind, în noaptea întru care a fost vândut și mai vartos Însuși pe Sine S-a dat pentru viața lumii (ὕπερ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς)...”, Liturghier, *Dumnezeiasca Liturghie...*, p. 173.

Iconomia este deci și despre viața cosmosului. Aceasta se primește pe temeiul păcii aduse în lume de Iisus Hristos prin jertfa Sa.

Prin urmare, Sfânta Liturghie este actul principal de participare la taina Împărăției lui Dumnezeu în sens mistagogic, este sacramentul aducerii/activării în cosmos a prezenței lui Iisus Hristos în evenimentele și lucrarea Sa iconomică. Vorbim, așadar, în acord cu înțelegerea teologiei patristice de o *Liturghie cosmică*⁶⁹, o Liturghie a zidirii materiale, a oamenilor și a îngerilor⁷⁰. Iconomia ca „taină din veac ascunsă și de îngeri neștiută”⁷¹ se deschide și se aplică pe toate axele și coordonatele existențiale și istorice. Vorbim deci de o *Liturghie cosmică* ce așază omul în condiția de a fi preot și sfințitor al cosmosului⁷².

Pe de altă parte, perspectiva catholic-cosmică a iconomiei și experimentarea ei în cadrul Sfintei Liturghii nu presupune doar impactul ei asupra lumii create „bune foarte” (Fc. 1, 31). Din perspectivă cosmică, Sfânta Liturghie presupune și „întâlnirea” cu moartea și păcatul introduse în lume de Adam. În urma căderii păcatul a dobândit cuprindere cosmică. El a fost nimicit prin iconomia mântuitoare a lui Iisus Hristos. „Repetarea” la nivel sacramental a iconomiei lui Iisus Hristos presupune și experimentarea de către noi a răului și morții cosmice trăite de Iisus Hristos. Ca atare, în Sfânta Liturghie, cum ne încredințează Sfântul Sofronie Saharov, credincioșii participă la drama întregului cosmos, dar și la lucrarea iconomică de restaurare și sfințire a întregii creații⁷³.

⁶⁹ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Mistagogia*, EIBMBOR, București, 2000, pp. 9-39.

⁷⁰ Pe tema Sfintei Liturghii ca realitate cosmică, a se vedea H.U. von Balthazar, *Die kosmische Liturgie*, Johannes Verlag, Trier, 1988; Daniel Munteanu, „Cosmic Liturgy: The Theological Dignity of Creation as a Basis of an Orthodox Ecotheology”, în *International Journal of Public Theology*, 4(3): 332-344; Thomas Cattoi, *Liturgy as Cosmic Transformation, The Oxford Handbook of Maximus the Confessor*, Edited by Pauline Allen and Bronwen Neil, 2015; Elizabeth Theokritoff, *Liturgy, “Cosmic Worship, and Christian Cosmology”*, în John Chryssavgis and Bruce V. Foltz, *Toward an Ecology of Transfiguration: Orthodox Christian Perspectives on Environment, Nature, and Creation*, Fordham University Press, New York, 2013.

⁷¹ Catavasier, *Cântările învierii glasul al IV-lea*, EIBMBOR, București, 2002, p. 131.

⁷² Sf. Maxim Mărturisitorul, *Mistagogia...*, p. 26. // „Precum Dumnezeu depășește tot ce se cuprinde în realitatea cosmică, așa și omul, îndumnezeit prin sălășluirea Duhului Sfânt în el, este mai prețios decât toate galaxiile”. Sfântul Sofronie Saharov, *Vom vedea pe Dumnezeu precum este...*, p. 103.

⁷³ Binecuvântând întru început împărăția Tatălui, a Fiului și a Sfântului Duh, ne pogorâm apoi treptat până la nevoile lumești, trecătoare, pentru ca iar să ne

Depășirea răului cosmic se face prin rugăciune cosmică sau pentru pacea cosmosului. Aceasta introduce credinciosul în planul unei dimensiuni atotcuprinzătoare a relației cu Iisus Hristos, relație ce îl ridică la măsuri supracosmice: „Noi ne împuținăm la suflet, însă Hristos ne zice: «Îndrăzniți, Eu am biruit lumea» (In 16, 33). Dacă El a biruit «lumea» («cosmos», în limba greacă), înseamnă că El și ca om S-a făcut mai presus de zidire, mai presus de lume. Și tot cel ce crede într-însul, biruind în nevoia pocăinței „legea păcatului» (cf. Rom. 7, 23), se face asemenea lui Hristos, mai presus de lume (supracosmic)»⁷⁴.

Așadar, rugăciunea pentru pacea lumii (τοῦ σύμπαντος κόσμου) se înscrie în procesul spiritual de însușire a iconomiei dumnezeiești la nivel personal. Cosmosul nu este invocat și gândit doar ca realitate universală, ci asumat și trăit concret de fiecare om în parte. În acest sens suntem chemați să biruim în Iisus Hristos păcatul și moartea din lume, El fiind: „Mielul lui Dumnezeu cel ce ridică păcatul lumii” (κόσμου) (In 1, 29). În urma acestor experiențe dobândite în planul mistagogic al Sfintei Liturghii, omul devine în Iisus Hristos o conștiință catholic-cosmică; asumă lumea și o depășește, participând atât la tainele creației, ale iconomiei ei restauratoare, cât și la misterele cele adânci ale lui Dumnezeu Sfânta Treime legate de ființarea Sa, de planul din veci al Lui și de Împărăția Lui cea veșnică.

înălțăm prin slavoslovie până la Scaunul lui Dumnezeu. Neconținută mișcare – când către Dumnezeu, când către lume – este trăsătura de căpetenie a slujirii noastre față de Dumnezeu. Și prin poruncile Evangheliei, și prin pilda lui Hristos (cf. In 13, 15), ne formăm spre a îmbrățișa plinătatea ființării întregii lumi: de la facerea a tot ce este până la sfârșitul istoriei pământești, și încă mai departe de acestea. Și totuși, paralel cu însuflătoarea înălțare în tărâmul Luminii cerești observăm o adâncire a durerii inimii noastre: vedem că lumea, în întregimea ei, rămâne ca și mai înainte, cuprinsă de întunericul vrăjmășiei. Duhul lui Dumnezeu nu află răspuns în inimile înstrăinate de Dumnezeu, iar rugăciunea, ca și lepădată de oameni, se întoarce către cel ce se roagă, răbindu-l. Aparenta ei nerodire, în anume clipe, devine teren prielnic pentru gânduri pline de amar: omenirea bolește de nevindecată; zadarnică orice nădejde de a o vedea tămăduită; răul nu contenește a se întări, a se înrădăcina din ce în ce mai adânc în inimile oamenilor; trebuie părăsită rugăciunea pentru omenire, căci este o suferință fără rost căreia tu însuși cazi pradă întâi. Apărarea de astfel de gânduri de cădere este amintirea noastră de Hristos, Care S-a luptat împotriva întregii lumi, în singurătatea Sa. Biruința neapărat vine, însă nu în planul istoriei văzute a Pământului. Ea este deja un fapt de neînstrăinat: «Eu am biruit lumea/ κόσμος, a zis Domnul» (In. 16, 33)”. Sfântul Sofronie Saharov, *Vom vedea pe Dumnezeu precum este...*, p. 325.

⁷⁴ Sfântul Sofronie Saharov, *Vom vedea pe Dumnezeu precum este...*, p. 102.

Concluzii

Analiza de față a dorit să evidențieze câteva aspecte teologice legate de iconomia mântuitoare a Domnului Iisus Hristos și implicațiile acesteia la nivel mistagogic în cadrul Sfintei Liturghii. Din cele menționate reținem că: iconomia dumnezeiască nu este o abstracțiune teologică, ci opera mântuitoare a Persoanei divino-umane a lui Iisus Hristos; iconomia mântuitoare se poate trăi real în Sfânta Liturghie; iconomia lui Iisus Hristos este o invitație la relație personală cu Fiul lui Dumnezeu întrupat și, prin El, cu întreaga Sfântă Treime; iconomia dumnezeiască nu presupune doar planul vieții istorice a lui Dumnezeu, ci presupune cosmosul întreg, istoria în toată desfășurarea ei și planul dumnezeiesc din veci și pentru veci.

În concluzie, subliniem câteva dintre reflecțiile teologice ale Sfântului Sofronie Saharov pe această temă: „Liturghia se alcătuiește astfel încât să întipărească în conștiința noastră cât mai deplin lucrul lui Hristos pe Pământ (In 17, 4). Prin neconținuta repetare a acestui Act, înțelesul lui cel atotcuprinzător devine din ce în ce mai mult propria noastră contemplare, viziunea noastră a lumii. Tabloul acesta este cât se poate de bogat; în esență – de nedeșertat, veșnic nou și viu. În scurta vreme a sfintei slujiri are loc «pomenirea» (Lc. 22, 19) unor evenimente ce s-au petrecut vreme de un întreg șir de milenii, unde au luat parte un nesfârșit număr de oameni, fiii și fiicele lui Adam. De la facerea lumii și ivirea Omului, de la clipa căderii lui Adam, care a zdruncinat întreaga ființare cosmică, până la venirea pe Pământ a lui Dumnezeu-Mântuitorul; de la strigătul Său: «Săvârșitu-s-a» – clipa în care El a gustat moartea după omenirea ce o primise și în care a început rezidirea a ceea ce făcuse Dumnezeu – toate acestea se contopesc într-o singură contemplare și rugăciune. Nu mult înainte de a-Și săvârși întâia și singura Liturghie, și în ceasul plângerii Sale în Ghetsimani – El, Domnul, a vorbit despre toate acestea cu ucenicii Săi (Mt 26, 38), și toate le-a purtat în Sine ca «durerile noastre» (cf. Is. 53, 3-4). Iar nouă ne dă a pipăi «rănilor» Sale (In 20, 25), atunci când pătrundem lucrător și cu înțelegere în ceea ce se săvârșește în ceasul Liturghiei”⁷⁵.

⁷⁵ Sfântul Sofronie Saharov, *Vom vedea pe Dumnezeu precum este...*, p. 332.